OM ETT MUSEIFARTYG I ÅBO SOM POLITISKT ARGUMENT

Ulla Kallberg

Veckor i sträck har frågan om fullriggaren Suomen Joutsens¹ placering diskuterats i lokaltidningarnas² spalter i Åbo. Lokalt sjöfartsmuseifolk och de förtroendevalda som beslutar om fartyget tog redan för ett antal år sedan ställning till frågan. Sommaren 2002 har också stadsborna deltagit i diskussionen. Trots att Suomen Joutsen ingår i det nationella kulturarvet, har Åbo-borna tagit sig rätten att besluta i frågor som gäller fartyget. Diskussionen har blivit allt hetsigare, och ärendet ser ut att bli en central kommunalpolitisk fråga.

I ett vidare perspektiv innebär frågan om Suomen Joutsens placering en politisering av ett kulturobjekt – ett historiskt värdefullt föremål brukas som redskap för att förverkliga privata eller politiska mål. Man kan analysera debatten om Suomen Joutsens placering genom att ställa frågan vem det är som skapar och vem som definierar kulturella betydelser, och varför. Samtidigt kan man studera hur Suomen Joutsen blir ett medel för att stärka den lokala identiteten och hur kulturvärdet kan vändas mot forskarna, för att driva egna intressen (t.ex. Anttonen 1999:210–212³; Barth 1994:191–192; Keesing 1994:307). Därtill kan man iaktta hur en allmänhet som ansetts passiv blir ett aktivt, mångstämmigt kollektiv som agerar både på individplan och via demokratiskt valda representanter (Karp 1992:12).

HUR HAR SUOMEN JOUTSENS KULTURELLA BETYDELSE FORMATS?

I sammanhanget bör nämnas att man i Marinemuseet i Åbo, inom olika arbetsgrupper och i den traditionsförening som bildats kring fartyget har lanserat Suomen Joutsen som ett nationellt kulturobjekt. De centrala frågorna är vad man med hjälp av detta fartyg kan berätta om Finlands sjöfarts historia, och vilka slag av identifikationsytor som uppstår, nödvändiga för byggandet av en identitet. Suomen Joutsens museala värde och kulturhistoriska betydelse motiveras i huvudsak med fartygets egen livshistoria. Hon byggdes som fraktfartyg i Frankrike år 1902, seglade senare som skolskepp under tysk flagg och blev år 1930 skolskepp i Finlands flotta. Som fartyg i fin-

98 ska flottan gjorde hon åtta långa skolningsresor över oceanerna. År 1960 blev hon hemvist för statens yrkesskola för sjömän, den första i Finland som var specialiserad på att utbilda fartygsmanskap – och placerades permanent i Aura å, vid Martinsbro, i centrum av Åbo stad. År 1988 lades sjömansyrkesskolan ner och år 1990 överlät finska staten Suomen Joutsen som museifartyg till Åbo stad. Därför är det den kommunala förvaltningen som beslutar i ärenden som gäller Suomen Joutsen. Från år 1999 har ansvaret för vård och underhåll av fartyget tillkommit stiftelsen Forum Marinum, som är huvudman för det lokala marinhistoriska specialmuseet och flottans museum⁴.

De perioder i fartygets livshistoria som förts fram som viktiga i Finlands sjöfartshistoria är åren som skolskepp och tiden som sjömansyrkesskola, åren 1930–1988. Denna historia berör tusentals finländare, de som var i tjänst, arbetade eller studerade ombord, kom nämligen från alla håll i Finland. Då Åbo-borna har beskrivit fartygets betydelser, har de åberopat dess historia samt framhållit att hon är en del av stadsbilden och kulturlandskapet. Den betydelse som är bunden till kulturlandskapet är viktig för individen och stärker andra sociala roller och identiteter än de som sjöhistorikerna och museet som institution är inriktade på (t.ex. Karp 1992:22).

VARFÖR

TALAR MAN OM PLACERINGEN?

År 1960 placerades Suomen Joutsen permanent i Aura å, i centrum av Åbo stad. Hon stationerades vid Martinsbron, eftersom det inte fanns plats någon annanstans. Aura ås mynning dominerades av hamnen och ovanför den låg Wärtsiläs Åbovarv och andra industrianläggningar. Under de två senaste de-

cennierna har industrianläggningarna försvunnit från åstränderna. Det nya marinmuseet Forum Marinums placering på kolhamnens och det forna sädesmagasinets plats, är ett av exemplen på nyanvändning av ett område som blivit tomt. De övriga museifartygen i Åbo flyttades till marinmuseets kaj år 1999.

Från Suomen Joutsens plats är det en dryg kilometer till Forum Marinum. Gatukorsningen intill fartyget har med tiden blivit allt mera trafikerad. Fartygets för tog nästan i Martinsbron och styrbords sida låg tätt intill gatan. Då vattennivån sjönk, fick fartyget bära sin egen tyngd och stod på kölen i åbottnens lera. Trafikutsläpp och gatudamm lade sig över däck och rigg. År 1995 upptäcktes frätskador på fartygets trä- och metalldelar, som delvis kunde förklaras med luftföroreningar. Eftersom marinmuseet då var under planering, utredde man också hur det var med föroreningen vid de kajer som skulle komma att höra dit. En jämförelse visade, att det nya museets kajer inte var lika utsatta för föroreningar, och att man där skulle kunna bromsa fartygets förfall.

Diskussionen om en förflyttning av Suomen Joutsen satte igång, då Forum Marinums verksamhet kom i gång. Forum Marinum motiveerade sin ståndpunkt med antikvariska, ekonomiska och praktiska skäl: fartygets förfall skulle hejdas, stora restaureringar skulle behöva göras mera sällan, det skulle finnas tillräckligt med vatten under kölen och färre anställda behövas. Fastighetskostnaderna skulle bli mindre och historiskt sett skulle fartyget ligga nästan på rätt plats. Under den aktiva eran seglade stora fartyg av Suomen Joutsens mått aldrig uppför ån, utan stannade i hamnen framför Åbo slott.

Forum Marinum anhöll av fartygets ägare, Åbo stad, om lov att få flytta fartyget till en egen kaj vid åns nedre lopp. Förra våren fick

man på grund av fartygets hundraårsjubileum ett tillfälligt och tidsbundet flyttningstillstånd. Före utgången av augusti månad skulle Forum Marinum återbörda skeppet till dess gamla plats.

DISKUSSION OM SUOMEN JOUTSENS PLACERING – VEMS RÖST BÖR MAN LYSSNA TILL?

Tillståndet satte igång en lavin av åsikter. De som var emot förflyttningen misstänkte att fartyget på ett eller annat sätt skulle bli kvar vid Forum Marinums kaj. De mest pessimistiska kopplade ihop ärendet med omplaceringen av Finlands sjöhistoriska museum i Helsingfors. Marinentret Forum Marinum är på förslag som plats för det nationella marinmuseet. Pessimisterna såg redan för sig Suomen Joutsen som Finlands sjöhistoriska museums egendom och fruktade att fartyget skulle flyttas till Helsingfors.

Folk som talade för Suomen Joutsens gamla plats sörjde över att fartyget inte längre skulle vara synligt i stadsbilden, och att det skulle bli besvärligt att besöka det, långt från stadens centrum. Sanningen är dock, att Forum Marinum ligger mitt i staden, att förbindelserna dit är goda och att det i och med flyttningen har blivit lättare att besöka fartyget. Några av dem som motsatte sig flyttningen förklarade sig vara "äkta Åbo-bor" med rätt att besluta om Suomen Joutsens placering. Också några av dem som var för en omplacering, kritiserade inflyttade från andra orter för att de deltog i diskussionen om Suomen Joutsen. Den lokala tidningen Turun Sanomat gjorde opinionsundersökningar och rösterna föll ungefär lika för båda platserna. Först fick den gamla platsen mera stöd, men i senare mätningar fick den nya platsen några röster fler.

ÅTERFÖRINGSPROBLEM

Men fartyget kunde inte återföras till sin gamla plats; det fanns inte tillräckligt med vatten i ån.

I väntan på en förändring i vattenståndet framlade biträdande stadsdirektören för kulturärenden och stadsdirektören ett förslag om att fartyget permanent skulle placeras vid Forum Marinums⁵ kaj. Stadsstyrelsen godkände förslaget. Innan beslutet kom anklagade signaturen "erittäin pettynyt" (mycket besviken) i en lokaltidnings insändarspalt stadsstyrelsen för att ha svikit stadsbornas förtroende och krävde att fartyget med det snaraste skulle flyttas tillbaka till sin gamla plats (TS 11.9.2002). Suomen Joutsen skulle, enligt insändaren, bli ett "skrotfartyg bland andra skrotfartyg" och "hon skulle drunkna i röran av lyftkranar och andra fartyg som ligger och flyter i Aura å"⁶.

Politikernas sätt att förhålla sig till saken är intressant. I början ville man inte alls ta upp frågan om en flyttning av Suomen Joutsen eftersom man var rädd för vad allmänheten ansåg. Ett kommunalval närmar sig. Åsikterna växlade till och med inom partierna och en beredskap att fatta ett slutligt beslut saknades. Fartygets flyttning till Forum Marinums kaj under hundraårsjubileet fungerade som en demonstration. Beslutsfattare och stadsbor fick med egna ögon se hur fartyget tog sig ut där. I detta skede ändrade många av dem uppfattning. Stadsdirektören för kulturväsendet, som hade initierat placeringsbeslutet, sågs som en rakryggad och konsekvent aktör. Men det var också många som tvekade. I en tidningsintervju given innan beslutet fattades föreslog en stadsstyrelsemedlem, representant för Samlingspartiet, att fartyget till vintern skulle flyttas till sin gamla plats och till sommaren tillbaka till Forum Marinums kaj. Han motive-

100 rade sin oförmåga att klart ta ställning med att saken inte var grundligt utredd. Ändå var undersökningen av luftkvaliteten redan gjord av stadens miljöbyrå och veckan innan hade hamnnämnden konstaterat att det vid Martinsbron fanns för lite vatten för ett fartyg av Suomen Joutsens storlek.

VEM POLITISERAR SUOMEN JOUTSEN OCH VEM FICK SIN VILJA FRAM TILL SLUT?

Diskussionen om Suomen Joutsens placering inleddes på akademiska och antikvariska grunder. Målet var att i enlighet med det lokala marinmuseets primära uppgift bevara och skydda kulturvärden. Processen kom i gång den vanliga beslutsvägen, och förslaget motiverades med analyser gjorda av stadens miljöbyrå. Men Suomen Joutsen är förknippad med starka känslor, och man var beredd på att allmänheten skulle ha åsikter om saken. Det som däremot var en överraskning var, att politikererna fruktade att flytningsbeslutet skulle inverka på deras popularitet i kommunalvalet, och att de därför inte ville avgöra saken före valet.

Trots sin skenbara obundenhet är ett museum en del av samhället och omvärlden. Genom olika intressegrupper – också politiska – står det i växelverkan med sin omgivning (se Karp 1992:22). I frågan om Suomen Joutsens placering har museet med kraft använt sin makt genom att definiera fartygets kulturella betydelse och dess betydelse i landskapet. Enligt den retorik museet använder är ett segelfartyg på fel ställe när det ligger bland höghus i stadsbilden i Åbo. Hur museets definition av Suomen Joutsens kulturella betydelse stämmer överens med de övriga betydelser som Åbo-borna har gett henne, går inte att fastställa på basis av denna diskussion. Då de hävdade att

bara Åbo-bor har rätt att besluta om Suomen Joutsens placering, vände sig Åbo-borna mot övriga finländare. Man kan utläsa budskapet: andra kan inte förstå den lokala aboensiska kulturen och de kulturella betydelser som ingår i landskapet. Udden är riktad också mot de akademiska, antikvariska experterna (Keesing 1994:307). Vi har ännu inte sett sista akten: museet fick sin vilja fram, men det återstår att se om politikerna lyckas behålla sin ställning i valet.

NOTER

1. Om Suomen Joutsens historia se t.ex. Lille, Sten – Grönstrand, Lars, *Finlands Djupvattensglare*. Ed. Markku Haapio och Altti Holmroos. Eita Oy. Satakunnan Kirjateollisuus. Pori 1981; Underhill, Harold A., *Sail Training and Cadet Ships*. Brown, Son and Ferguson, Ltd Glasgow 1993.
2. I lokaltidningen Turun Sanomat (TS), på allmänhetens opinionsspalt, publicerades flera kommentar om saken fr.o.m. den 1. juli t.o.m. 30. september, och arrangerades opinionsundersökningar samt intervjuades politiker och läsare.
3. Marjut Anttonens undersökning om etnopolitik i Nord-Norge inspirerade mig att skriva den ovanstående artikeln. Anttonen skriver om politisering av begreppet kultur och refererar bl.a. Keesings, Goodys och Barths undersökningar.
4. Se Kallberg, Ulla, *Sjöhistoriska museerna blev Forum Marinum*. Stiftelsen Forum Marinum, årsbok 2000: 16–25. Åbo 2000.

LITTERATUR

- Anttonen, Marjut (1999) Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 764. Vammala

1999. Sammendrag: Etnopolitikk i Nord-Norge. Barth, Fredrik (1994) *Manifestasjon og prosess*. Universitetsforlaget Oslo.
- Karp, Ivan (1992) Introduction: Museums and Communities: The Politics of Public Culture. I: Ivan Karp, Christine Mullen Kreamer and Steven D. Lavine (eds.) *Museums and Communities: The Politics of Public Culture*. Smithsonian Institution Press Washington and London.
- Goody, Jack (1994) Culture and Its Boundaries: A European View. I: Borofsky, Robert (ed.), *Assessing Cultural Anthropology*. McGraw-Hill. New York.
- Karp, Ivan (1992) On Civil Society and Social identity. I: Ivan Karp, Christine Mullen Kreamer and Steven D. Lavine (eds.) *Museums and Communities: The Politics of Public Culture*. Smithsonian Institution Press Washington and London.
- Keesing, Roger M (1994) Theories of Culture Revisited. I: Brofsky, Robert (ed.) *Assessing Cultural Anthropology*. New York.

SUMMARY

A museum ship as a political argument

In Turku, South-West Finland, the Forum Marinum, a local maritime museum and maritime centre, wished to move a museum ship, the *Suomen Joutsen*, from a quay where she has been stationary since 1960 to a quay in front of the museum. The museum argued, that the ship would be better preserved in a new place with less air pollution and deeper water, would be easier to take care of and demand lower investment. However, the ship is owned by the municipality and decisions concerning it are made by politicians, who were neither willing to discuss nor make a decision about changing her mooring. This behaviour was influenced by the imminent elections. The *Suomen Joutsen*

is of great national interest and is expected to arouse passionate reactions.

The article discusses how a museum piece, a museum ship, can become a political apparatus, a means for achieving personal or political goals. We can analyse the discussion about the ship's mooring on the River Aura by asking, who is constructing and defining cultural meanings and for what end. At the same time we can see how the presence of the ship can strengthen local identity, and how cultural values and objects can be used to achieve personal goals and simultaneously question the views of the researchers. But it has to be remembered that the museum is a part of the community and also uses its power.

Finally, the ship celebrated her centenary in the summer of 2002, and the local museum received permission to move her temporarily to the quay in front of the museum to join the other stationary museum ships already there.

The inhabitants reacted. Some people thought that the ship looked nice and it was all right to move her, others claimed that the ship was no longer visible in the city centre where she belonged. They also claimed that she was a part of the urban landscape which her removal had ruined. They used the argument that a line had been drawn between other Finns and the people in the city. Only the people in the city had the right to say anything about the *Suomen Joutsen*. When it was time to return the ship back to her old mooring, the water level was too low. While waiting for it to rise, the politicians decided to leave the ship in front of the museum for another year. Some people were disappointed and called the politicians traitors.

Ulla Kallberg är intendent vid Stiftelsen Forum Marinum

Adress Slotsgatan 72, FIN-20100 Åbo
e-posten: ulla.kallberg@forum-marinum.fi